

Διαπολιτισμική διάσταση στην Αγωγή της Τέχνης: ένα διδακτικό παράδειγμα

Διαλεκτόπουλος Αθανάσιος, Συντονιστής Εκπαίδευσης Benelux

The Intercultural Dimension in the Education of Art. A teaching example.

The Education of Art is a course which allows such an intercultural dimension in teaching, by following a methodological approach of juxtaposition and comparison. To achieve this objective, issues are addressed from an inter-religion perspective by identifying differences and similarities from dogmatic, social, cultural and aesthetic perspectives. Comparisons should focus on the similarities and the potential of a cultural synthesis and not on cultural differences and conflicts. Thus, not only knowledge but, more importantly, life attitudes are transmitted to the students.

The teaching process is based on interactivity and the students' self-action. A successful example of such an intercultural programme was the teaching of Education of Art in a Primary School. This programme comprised four phases:

The identification phase, including the presentation of the topic, the discussion of the relationships between the different concepts and the exchange of information among students;

The observation phase, during which students visited a real church for 90 minutes, half of which was devoted to a guided tour and the other half to the students' own activities on the basis of pre-prepared, specific but simple questions. Creation of a small library and a multicultural museum at the classroom;

The in-depth analysis phase, involving the collection of information, the classification and presentation of the material, the assessment and conclusions drawing;

The phase of free artistic expression, including activities such as painting, handicraft, musical game and improvisation, or theatrical play, related to the selected topic.

Θεωρητικό πλαίσιο

Η έντονη παρουσία μαθητών διαφορετικής εθνοπολιτισμικής καταγωγής στις τάξεις των ελληνικών σχολείων κατά τα τελευταία χρόνια μας “οδηγεί στην αναζήτηση νέων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για τη διδακτική διαχείριση αυτής της πολυπολιτισμικότητας” (Νικολάου, 2001). Η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαιδευτική πρακτική συμβάλλει στην επικράτηση ενός συστήματος αντιλήψεων και νοοτροπιών, που βοηθά στην υπέρβαση των ιδεολογικών και αισθητικών αποστάσεων που υπάρχουν ανάμεσα στις κοινωνίες και συνεισφέρει στην εμπέδωση του σεβασμού των πολιτισμικών δικαιωμάτων όλων των λαών.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει στην παροχή μιας παιδαγωγικής προσέγγισης που αναγνωρίζει τις διαφορές, ενώ παράλληλα προωθεί τις κοινές εμπειρίες. Αυτή η καλλιέργεια του σεβασμού της διαφοράς, παράλληλα με τις αμοιβαίες ευθύνες, χαρακτηρίζει την αντίληψη του σχολείου για ισότητα και δικαιοσύνη. Αυτό επιδιώκεται μέσα από την αναγνώριση της πολιτισμικής και γλωσσικής ιδιαιτερότητας και την αποφυγή επίλεκτων πρακτικών που οδηγούν σε στερεότυπα.

Με τη διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση “εισάγεται στην εκπαιδευτική πρακτική η κριτική, η αλληλεπίδραση, η αλληλεγγύη ενώ αποδίδεται στον πολιτισμό η πλήρης σημασία ως δυναμικό σύνολο που περιέχει τρόπους ζωής, συμβολισμούς, αξίες προφανώς χωρίς εμμονή στις εθνικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές διαφορές, αλλά με μια τάση αποδοχής και αναγνώρισης πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων στην ίδια ανθρώπινη κοινότητα μεταξύ των διαφόρων στρωμάτων και κοινωνικών ομάδων” (Παπαγιάννη, 2001).

Μέσα από την Αγωγή της Τέχνης, η διαπολιτισμική εκπαίδευση καταργεί τους λογοκριτικούς μηχανισμούς της λογικής, επιτρέπει την ανάδυση υποσυνείδητων στοιχείων και την επεξεργασία θεμάτων ταμπού (Κανακίδου κ.α, 1998). Η τέχνη, όπως άλλωστε και όλα τα θεωρητικά μαθήματα, θα πρέπει σύμφωνα με τους Bogelli / Essinger (1986, όπως τους παραθέτουν οι Κανακίδου κ.α, 1998) “να διδάσκονται έτσι ώστε να αναπτύσσουν τα αισθήματα αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων και των ομάδων, τη συμπάθεια, την αντιεθνικιστική και αντιρατσιστική σκέψη”. Η ποικιλία στην πολιτισμική-καλλιτεχνική έκφραση των ανθρώπων “πρέπει να παρουσιάζεται θετικά και πάντα σε σχέση με το φιλοσοφικό, πνευματικό και κοινωνικό υπόβαθρο των πολιτισμών από τους οποίους παράγεται” (Κανακίδου κ.α, 1998). Με το διαπολιτισμικό μάθημα της Αγωγής της Τέχνης οι μαθητές μπορούν να ανακαλύψουν “πώς διαφοροποιούνται στις εκφράσεις τους οι αισθητικοί κανόνες,[...] ποιες ανάγκες και ποια προβλήματα είναι κοινά στους πολιτισμούς. Μπορούν να μάθουν την πραγματική ιστορία των ανθρώπων”. Όμως “η καλλιτεχνική έκφραση των λαών δεν πρέπει να διδάσκεται χωρίς ιστορικά στοιχεία και χωρίς κριτικό πνεύμα”(Κανακίδου κ.α, 1998).

Θέματα με θρησκευτικό περιεχόμενο είναι από τα πιο δύσκολα για την εφαρμογή της διαπολιτισμικής αρχής, αφού “η θρησκεία επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις στάσεις και τις πεποιθήσεις των ανθρώπων”. Βασικός στόχος του μαθήματος της Αγωγής της Τέχνης από διαπολιτισμική άποψη είναι η διαθρησκευτική προσέγγιση του θέματος και ο εντοπισμός των διαφορών και των ομοιοτήτων από δογματικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και αισθητικής πλευράς με αποτέλεσμα τη μετάδοση γνώσεων και στάσεων ζωής στους μαθητές. Το μάθημα “θα πρέπει να είναι απαλλαγμένο από το στερεότυπο της μοναδικότητας και της αποκλειστικότητας ενός συστήματος πίστης και στη διδασκαλία θα πρέπει να τονίζεται η οικουμενικότητα του θρησκευτικού αισθήματος, της ανάγκης των ανθρώπων να πιστεύουν, αλλά και η διαφοροποίηση των μέσων έκφρασης αυτού του αισθήματος και αυτής της ανάγκης. [...] Το μάθημα θα πρέπει να δίνει στη θρησκεία τη θέση και τη σημασία που έχει, ως σημαντικού τμήματος της πολιτιστικής και πολιτισμικής παράδοσης ενός λαού, κάθε ανθρώπου, κάθε εποχής” (Κανακίδου κ.α, 1998).

Τελευταία προωθούνται τρόποι προσέγγισης των Ορθοδόξων και των Μουσουλμάνων σε ένα διαθρησκευτικό συγκρητισμό. Φυσικά το όραμα του σημερινού ανθρώπου είναι η συμβολή στην ελαχιστοποίηση των θρησκευτικών συγκρούσεων σ’ ένα κόσμο θρησκευτικά ποικιλόμορφο και η ειρηνική συνύπαρξη και συνεργασία των Χριστιανών με τους Μουσουλμάνους. Πόλωση στη σχέση τους δημιουργείται από τη διαφορετική δογματική προσέγγιση του Θεού και της σχέσης του με τον άνθρωπο και τον κόσμο. Η υπέρβαση της πόλωσης επιτυγχάνεται με τον προσδιορισμό των κοινών σημείων στην πίστη των δύο κόσμων. Ο μονοθεϊσμός, η πίστη στον ένα Δημιουργό Θεό της Βίβλου, η ενότητα του ανθρωπίνου γένους ως δημιουργήματος του ενός Θεού και η πίστη σε μέλλουσα κρίση και ζωή θεωρούνται ως σημεία ενότητας Χριστιανισμού και Ισλάμ.

Για το Ισλάμ η προφητεία είναι ένα χάρισμα του Θεού σε εκλεκτούς Του με σκοπό να εξαγγείλουν τη σωτήριο βουλή στους ανθρώπους. Ο Αδάμ, ο Νώε, ο Δαβίδ, ο Αβραάμ, ο Χριστός και έσχατος πάντων ο Μωάμεθ, είναι προφύτες του Θεού, σύμφωνα με την κλασική κορανική δοδασκαλία. Το Χριστό τον δέχεται ως μέγα προφήτη, ως τη σφραγίδα της αγιότητας, ως τον μέλλοντα να κρίνει τον κόσμο στη Δευτέρα Παρουσία. Τον θεωρεί επίσης Λόγο και Πνεύμα του Θεού, γεννηθέντα από την παρθένο Μαριάμ (όχι την Παναγία Θεοτόκο αλλά την αδελφή του Μωυσή), διδάσκαλο του μονοθεϊσμού και τέλος αναληφθέντα στους ουρανούς μέχρι της δευτέρας αποστολής του για την κρίση. Αρνείται τη θεότητα του Χριστού, το Σταυρικό του θάνατο και την Ανάσταση, διότι τα θεωρεί ανοίκεια και βλάσφημα για ένα προφήτη του Θεού.

Συνέπεια αυτής της ενότητας είναι η αναγνώριση κοινών ανθρωπιστικών αξιών: της ελευθερίας, της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της αδελφοσύνης, της ισοτιμίας των ανθρώπων και λόγω των πολεμικών διενέξεων τελευταία η αξία της μετριοπάθειας.

Σοβαρό εμπόδιο για την προώθηση των αξιών της μετριοπάθειας μεταξύ των νέων θεωρούνται οι εμπειρίες των θρησκευτικά φορτισμένων συγκρούσεων και δυναστεύσεων του παρελθόντος. Προτείνεται η κάθαρση της ιστορικής μνήμης των λαών από τις εμπειρίες αυτές.

Η Παιδεία καθορίζεται ως το προσφορότερο μέσο για την κάθαρση της ιστορικής μνήμης των λαών και την οικοδόμηση ενός νέου ήθους στη νέα γενιά, του ήθους που θα καθορίζεται από το όραμα ενός ορθόδοξου-ισλαμικού διαλόγου. Ο διάλογος κινείται σε πλαίσια συγκριτιστικά. Στον ορισμό του συγκριτισμού κεντρική θέση κατέχει η αποδοχή όλων των πίστευων και η αναγνώριση της Αλήθειας σε όλες τις πίστεις. Απορρίπτεται η έννοια του προσηλυτισμού και επιδιώκεται ένωση επί πρακτικού και πραγματιστικού επιπέδου. Η πλουραλιστική κοινωνία δεν ανέχεται απόλυτα μεγέθη, σχετικοποιεί τα πάντα.

Μεθοδολογικό πλαίσιο

Οι ερμηνευτικές δράσεις που αναλαμβάνει το σχολείο στην εφαρμογή προγράμματος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την Αγωγή της Τέχνης, συνίστανται σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων με εκπαιδευτικό χαρακτήρα και ιστορικό-πολιτισμικό, αισθητικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Ο εκπαιδευτικός, για να στηρίξει τις παραπάνω δραστηριότητες, πρέπει να χρησιμοποιεί κατά κανόνα διδακτικές στρατηγικές που αξιοποιούν τις μαθητικές εμπειρίες και ερωτήσεις που καθοδηγούν τους μαθητές στις φάσεις της συλλογικής διερεύνησης. Η εκπαιδευτική διαδικασία βασίζεται στην αυτενέργεια των μαθητών. Με την ενεργό συμμετοχή τους σε δραστηριότητες αναπτύσσουν δεξιότητες διαπροσωπικής επικοινωνίας, ενώ παράλληλα δημιουργούν, εκφράζονται, καλλιεργούν θετικές στάσεις απέναντι στην πολιτισμική διαφορετικότητα. Η εκπαιδευτική διαδικασία στηρίζεται επίσης σε μεθόδους βιωματικής προσέγγισης της έννοιας του πολυπολιτισμού. Οι μαθητές μέσα από καλλιτεχνικές δραστηριότητες, δραματοποίηση, παιχνίδια ρόλων συναισθάνονται τον εθνικό τους πολιτισμικό πλούτο, ενώ ταυτόχρονα αποδέχονται τις πολιτιστικές καταβολές του 'άλλου' προσεγγίζοντας συναισθηματικά μη οικεία πολιτισμικά συστήματα.

Ένα διαπολιτισμικό πρόγραμμα Αγωγής της Τέχνης μπορεί να ακολουθήσει την αντιπαραθετική-συγκριτική μέθοδο προσέγγισης. Η αντιπαραθεση και η σύγκριση θα πρέπει να γίνονται στη βάση της ισοτιμίας. Κάθε διδασκαλία, η οποία έχει ως αντικείμενο ανάλυσης πολιτισμικές συγκρούσεις και δεν τις αναλύει στη βάση της ισοτιμίας των πολιτισμών, διατρέχει τον κίνδυνο να ενισχύσει τα σε ενεργό ή λανθάνουσα κατάσταση υπάρχοντα πολιτισμικά στερεότυπα. Επίσης, η κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα θα πρέπει να παρουσιάζεται και να αναλύεται στο σχολείο όπως είναι και δεν επιτρέπεται να ωραιοποιείται.

Ωστόσο θεωρούμε σκόπιμο, οι πολιτισμικές προσεγγίσεις και η ανάλυση πολιτισμικών συγκρούσεων να γίνονται στις κατώτερες τάξεις του Δημοτικού - όπου οι μαθητές δεν έχουν ακόμα αναπτύξει επαρκώς την αφαιρετική σκέψη - όχι μέσω της ανάλυσης αρνητικών αλλά θετικών παραδειγμάτων. Η πολιτισμική σύγκριση δεν πρέπει να έχει ως στόχο την υπογράμμιση των πολιτισμικών διαφορών και συγκρούσεων, αλλά την ανάδειξη των πολιτισμικών ομοιοτήτων (κοινών σημείων) και των δυνατοτήτων πολιτισμικής σύνθεσης. "Ιδιαίτερα το παιδί μικρής ηλικίας δεν επιτρέπεται να έχει την αίσθηση ότι ζει σε δύο διαμετρικά αντίθετα πολιτισμικά συστήματα, αλλά σε δύο συστήματα τα οποία μπορεί να συζεύξει και να συνθέσει στον εσωτερικό του κόσμο σ' ένα ενιαίο σύνολο. Μ' αυτόν τον τρόπο αναπτύσσει το

παιδί μια θετική στάση απέναντι στους δύο πολιτισμούς και αποκτά μια σταθερή βάση για την ανάπτυξη μιας διπολιτισμικής ταυτότητας” (Δαμανάκης, 1991). Όμως η διδασκαλία δε θα πρέπει να περιορίζεται μόνο σε κοινά σημεία, αλλά τα παιδιά να αποκτούν εμπειρίες, να εξοικειώνονται με την ποικιλία και να βιώνουν τον πολιτισμό ως μια πλευρά της διαφοροποιημένης έκφρασης των ανθρώπων. Γενικά η διδασκαλία θα πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της εξισορρόπησης των διαφορών και των ομοιοτήτων μεταξύ των πολιτισμών.

Σκοποί και στόχοι

Σκοπός: Η συμβολή στη δημιουργία αλληλέγγυων κοινωνιών, πολιτισμικά και θρησκευτικά πλουραλιστικών.

Γενικός στόχος: Η προώθηση δράσεων υποστήριξης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, όπως εκφράζεται μέσα από την τέχνη κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Διδακτική-μεθοδολογική προσέγγιση

Το Διαπολιτισμικό πρόγραμμα της Αγωγής της Τέχνης υλοποιήθηκε μέσα σε τέσσερα διδακτικά δίωρα στα πλαίσια του θεσμού της ‘Ευέλικτης Ζώνης Διαθεματικών και Δημιουργικών Δραστηριοτήτων’. Συμμετείχε η Ε΄ & ΣΤ΄ τάξη του Δ.Σ Κομάρων, Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Ορεστιάδας Ν. Έβρου, με μαθητικό πληθυσμό που απαρτιζόταν από χριστιανούς και μουσουλμάνους μαθητές.

Έλαβαν χώρα τέσσερις φάσεις εφαρμογής.

A) Η φάση της Αναγνώρισης

Παρουσιάσαμε οπτικά το θέμα μέσα από διαφάνειες και κάρτες και προσπαθήσαμε να παρακινήσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών. Το θέμα μας ήταν η Γέννηση του Χριστού όπως απεικονίζεται σε μια βυζαντινή εικόνα, ένα πίνακα θρησκευτικής ζωγραφικής δυτικής προέλευσης και ένα εικονογραφημένο χειρόγραφο ισλαμικής τέχνης.

Ρωτήσαμε αν αναγνωρίζουν οι μαθητές το εικονογραφικό θέμα και τι εντύπωση τους προξενεί: στο πρώτο οπτικό ερέθισμα μια παράσταση μπορεί αμέσως να προκαλέσει συναισθήματα θαυμασμού, συγκίνησης, αναστάτωσης, αδιαφορίας κλπ. Ο εκπαιδευτικός προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές και τους ενθάρρυνε να περιγράψουν την πρώτη τους εντύπωση - διότι η υποκειμενική εμπειρία αποτελεί τη βάση για την εκτίμηση ενός έργου. Αυτό το υποκειμενικό στοιχείο συνδέεται με τις αρχές της μαθησιακής εμπειρίας: το παιδί αντιλαμβάνεται ότι εκτιμάται η έκφραση της προσωπικής του άποψης, πράγμα που θα το υποβοηθήσει στο να έχει εμπιστοσύνη και στην προσωπική του κρίση.

Ο εκπαιδευτικός είχε συντονιστικό ρόλο στην τάξη και κατέγραφε στον πίνακα τα στοιχεία που προέκυπταν.

Η φάση της Αναγνώρισης περιείχε τις ακόλουθες λειτουργίες:

· Συζήτηση των σχέσεων που έχουν οι διάφορες έννοιες μεταξύ τους και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των μαθητών

Επεξεργάστηκαν γλωσσικά το θέμα.

Στη διαδικασία της γλωσσικής επεξεργασίας οι μαθητές έδωσαν ορισμούς της εικόνας (λειτουργικό και λατρευτικό σκεύος της Εκκλησίας) και του ζωγραφικού πίνακα (κοσμική, θρησκευτική ζωγραφική απεικόνιση). Επισήμαναν με τη βοήθεια του δασκάλου σχετικά ή παρεμφερή θέματα (η Γέννηση του Αγ. Ιωάννη του Πρόδρομου, η Γέννηση της Παναγίας) και εκφράσεις (Χριστός γεννάται σήμερα εν

Βηθλεέμ τη πόλει), δημιούργησαν σύνθετες λέξεις (νεογέννητο, γεννοφάσκια) ή παράγωγες (γεννητούρια, γεννήτορας) και ανέφεραν άλλες που τους ήρθαν στο νου συνειρμικά (κάλαντα, χριστουγεννιάτικο δέντρο, χριστόψωμο).

Συνέδεσαν το αντικείμενο με προσωπικές εμπειρίες: Π.χ. “Στην εκκλησία της ενορίας μας υπάρχει μια θαυματοργική εικόνα της Γέννησης του Χριστού”. “Στο σχολείο μας ανεβάσαμε σε θεατρική παράσταση τη Γέννηση του Χριστού”. “Άκουσα από τον πατέρα μου πως για το Χριστό γράφει και στο Κοράνι”.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος έδωσε ένα θέμα για συζήτηση, σχετικό με το θέμα της απεικόνισης. Οι μαθητές έφτιαξαν προφορικά ή γραπτά μια δική τους ιστορία. Για να έχουν πλούσια ερεθίσματα δημιουργικής σκέψης και έκφρασης, το θέμα δεν τους περιόριζε σε κάποια στενά πλαίσια, αλλά ήταν ευρύ στην ανάπτυξή του. Ακόμα, μπορούσαν να διηγηθούν ένα όνειρό τους ή κάποια ‘περίεργα’ γεγονότα που φαντάστηκαν πως συνέβησαν αναφορικά με το θέμα ή ένα σχετικό διάλογο (άσκηση φαντασίας).

Ανέφεραν το ρόλο της εικόνας, το ρόλο του πίνακα θρησκευτικής ζωγραφικής και το ρόλο του ισλαμικού εικονογραφημένου χειρογράφου και αξιολόγησαν τη χρησιμότητά τους. “Η εικόνα είναι για τους Ορθόδοξους πιστούς ένα ‘λατρευτικό σκεύος’, ο πίνακας θρησκευτικής ζωγραφικής είναι για τους Καθολικούς απλά ένα έργο τέχνης, ενώ όσον αφορά τους μωαμεθανούς η παράδοση του ισλάμ πρεσβεύει γενικά την ανεικονική τέχνη, δεν επιτρέπει δηλαδή τη ζωγραφική απεικόνιση θείων προσώπων και γενικά ανθρωπίνων μορφών”.

· Καταγραφή από το δάσκαλο των γνώσεων και των απόψεων των μαθητών γύρω από το θέμα

B) Η φάση της Παρατήρησης

Το ουσιαστικό πλησίασμα του αντικειμένου προσφέρθηκε στα παιδιά με την επίσκεψη σε μια αγιογραφημένη βυζαντινή εκκλησία. Έτσι εντάχθηκε και ερευνήθηκε η εικόνα στο φυσικό της περιβάλλον. Η φάση της παρατήρησης είναι αυτή που προκαλεί την περιέργεια του μαθητή για συλλογή περισσότερων πληροφοριών.

Στα πλαίσια της προγραμματισμένης επίσκεψης, έλαβε χώρα προετοιμασία για καλλιέργεια κατάλληλης συμπεριφοράς των παιδιών στο χώρο της εκκλησίας. Ο δάσκαλος όφειλε να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά για το χώρο, να τα βοηθήσει να αντιληφθούν την αξία του, να νιώσουν ότι ο χώρος αυτός αποτελεί κοινή πνευματική περιουσία, ώστε να τον αγαπήσουν, να τον σεβαστούν και να δείξουν ενδιαφέρον για τις εικόνες.

Η επίσκεψη ήταν διάρκειας 1½ ώρας: 45’ διατέθηκαν για ξενάγηση-ερμηνεία και 45’ για δραστηριότητες. Περιλάμβανε επιτόπια ερμηνεία, συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, εργασία και έκφραση. Επιδιώχτηκε η επίσκεψη στο χώρο να είναι μια ευχάριστη εμπειρία προσαρμοσμένη στις ανάγκες και τις δυνατότητες των μαθητών.

Οι μαθητές αντί να παρακολουθήσουν τη συνήθη ξενάγηση-μονόλογο, βρέθηκαν αντιμέτωποι με ερωτήσεις που τους καλούσαν να έχουν ενεργό συμμετοχή. Εισήχθησαν έτσι στη λογική της περιήγησης σε αντιδιαστολή με αυτή του τουρισμού. Η διαφορά έγκειται στο ότι “ο τουρίστας απλώς θαυμάζει, ενώ ο περιηγητής μαθαίνει”.

Ζητήθηκε από τα παιδιά να περιγράψουν τις εικονογραφικές παραστάσεις κατά χρώμα και σύνθεση (Σημ. Ο δάσκαλος φρόντισε να παρουσιάσει στον εξωνάρθηκα της εκκλησίας και τα τρία έργα θέτοντάς τα σε διαπολιτισμική αντιπαράθεση):

Τι χρώματα αναγνωρίζουμε;

- Είναι θερμά ή ψυχρά;
- Φωτεινά ή σκούρα;

- Χαρούμενα ή λυπηρά;

Πώς μπορούμε να περιγράψουμε τη σύνθεση;

- Ποιο είναι το κυρίως θέμα της πολυπρόσωπης σύνθεσης;

- Ποιο μέρος της σύνθεσης σας αρέσει περισσότερο;

Ακολούθως ο δάσκαλος, με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών, ανέλαβε με την αντιπαραθετική-συγκριτική μέθοδο να προσεγγίσει διαπολιτισμικά το θέμα αναλύοντας τους συμβολισμούς και την εικονογραφική ερμηνεία των τριών έργων. Παράλληλα έγιναν αναφορές και σε άλλες παρεμφερείς παραστάσεις από το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού (π.χ. Γέννηση της Θεοτόκου).

Μετά τη διαπολιτισμική ερμηνεία ο υπόλοιπος χρόνος (45') προσφέρθηκε για ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες. Κάθε παιδί έλαβε ένα φύλλο εργασίας (ερωτηματολόγιο) και κλήθηκε να απαντήσει σε απλές ερωτήσεις με στόχο την ενεργοποίηση της παρατηρητικότητας και της κρίσης του (βλ. Παράρτημα Ι). Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες, κάθε μια από τις οποίες ανέλαβε μια επιτόπια εργασία (βλ. Παράρτημα ΙΙ).

Επιστρέφοντας στο σχολείο οι μαθητές φρόντισαν για:

- Δημιουργία προσωρινής βιβλιοθήκης

Συγκέντρωσαν σε ένα τραπέζι στην τάξη εικόνες, βιβλία, θρησκευτικά ημερολόγια, λευκώματα και δημιούργησαν μια προσωρινή βιβλιοθήκη. Χρησιμοποίησαν το υλικό αυτό δανειστικά για να εκτελέσουν διάφορες θεματικές δραστηριότητες.

- Διαμόρφωση γωνιάς διαπολιτισμικού μουσείου

Διαμόρφωσαν στην τάξη μια γωνιά και την ονόμασαν 'γωνιά μουσείου'. Εκεί συγκέντρωσαν ποικιλόμορφο εποπτικό υλικό - κυρίως κάρτες - από διάφορους πολιτισμούς σχετικά με το θέμα της Γέννησης του Χριστού.

Γ) Η φάση της Εμβάθυνσης

Μετά την επίσκεψη στην εκκλησία, το θέμα προσεγγίστηκε στο σχολείο γνωστικά και συναισθηματικά από διάφορες επιστημονικές πλευρές και καλλιτεχνικές διόδους υπό το πρίσμα της διαπολιτισμικότητας. Η ανάλυσή του παρείχε στη σχολική ομάδα τη δυνατότητα πραγμάτευσης πολλών και διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων της διδακτέας ύλης και διασύνδεσης διαφορετικών επιστημονικών πεδίων. Εδώ γίνεται λόγος για διαθεματική προσέγγιση της γνώσης.

Η επιθυμία ορισμένων μαθητών να ασχοληθούν και να διερευνήσουν διαφορετικές παραμέτρους αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης. Διαμορφώθηκαν έτσι τα πλαίσια δράσης: αποφασίστηκαν και υλοποιήθηκαν με συλλογικές και επικοινωνιακές διαδικασίες ποιες θεματικές δραστηριότητες θα γίνουν, ποιοι θα συμμετάσχουν στις ερευνητικές ομάδες που συγκροτήθηκαν, πότε θα ολοκληρωθούν οι εργασίες.

Η φάση αυτή περιλάμβανε τα ακόλουθα τρία στάδια:

- Το στάδιο της Συγκέντρωσης

Αναζητήθηκαν απαντήσεις σε ερωτήματα, με διαφορετικούς τρόπους:

α. με την έρευνα ή την περισυλλογή πληροφοριών (αναζήτηση στοιχείων από τις πηγές, επισκέψεις σε βιβλιοθήκες και αρχεία, έρευνα στο διαδίκτυο)

β. με την εμβάθυνση στην προβληματική,

γ. με την εξέταση των σχέσεων των εννοιών μεταξύ τους,

δ. με την έκφραση απόψεων και τη σύγκρισή τους,

ε. με την άσκηση δεξιοτήτων,

στ. με την αναζήτηση λύσεων.

- Το στάδιο της Κατάταξης

α. επεξεργασία και ερμηνεία του υλικού,

β. παρουσίαση των θεματικών δραστηριοτήτων

Η παρουσίαση των θεματικών δραστηριοτήτων έγινε με τη μορφή:

- Ραδιοφωνικού σταθμού.

Οι μαθητές δημιούργησαν το ραδιοφωνικό σταθμό του 'Μουσείου Θρησκευτικής Εικονογραφικής Τέχνης'. Αναφέρθηκαν στη συμβολική γλώσσα των εικονογραφικών έργων που βοηθά στο ξεπέρασμα των φραγμών μεταξύ των ανθρώπων διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.

- Τηλεφωνικές συνδιαλέξεις.

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ζευγάρια και τηλεφωνούσαν ο ένας στον άλλο. Το θέμα της συνδιάλεξης ήταν η θρησκευτική έκφραση των ανθρώπων σε διάφορους πολιτισμούς.

- Τηλεπαρουσίαση

Μια κούτα διασκευάστηκε με άνοιγμα μπροστά, ώστε να μοιάζει με οθόνη τηλεόρασης. Τα παιδιά έγιναν εκφωνητές και προσπαθούσαν να μεταφέρουν στοιχεία γύρω από την εικονογραφική ερμηνεία θρησκευτικών έργων.

γ. συζήτηση και σύγκριση των απαντήσεων των φύλλων εργασίας (ερωτηματολογίων),

δ. παρουσίαση των αποτελεσμάτων,

ε. προσφορά λύσεων.

- Το στάδιο της Αξιολόγησης

α. ανασκόπηση των θεμάτων και των δραστηριοτήτων,

β. αναφορά στη φάση της Αναγνώρισης: εξετάστηκε αν έχουν απαντηθεί όλα τα ερωτήματα,

γ. ερευνήθηκε ποιες ερωτήσεις ή ποια άλλα θέματα προτάθηκαν,

δ. συμπεράσματα για την πορεία της μάθησης,

ε. βελτιώσεις και προοπτικές.

Δ) Η φάση της Ελεύθερης Καλλιτεχνικής Έκφρασης

Η φάση αυτή περιλάμβανε την οργάνωση εργαστηρίων έκφρασης, δημιουργίας και αισθητικής απόλαυσης. Στην αίθουσα τεχνικών επιδιώχθηκε η ατομική έκφραση των παιδιών μετά από όλα όσα είδαν και τους έκαναν εντύπωση. Πρόκειται για την προσωπική σχέση των παιδιών με το θέμα, όπως αυτή εκδηλώνεται στη δημιουργική εκφραστική τους ικανότητα (ζωγραφική, χειροτεχνία, θέατρο, μουσικό παιχνίδι κλπ). Δεν τέθηκαν περιορισμοί, διότι δεν υπήρξε επιδίωξη να διδαχθούν στα παιδιά κάποιες συγκεκριμένες δεξιότητες.

Έγιναν οι ακόλουθες δραστηριότητες:

Ζωγραφική:

Διάλεξαν κάτι που τους ενδιέφερε π.χ. 'η Γέννηση του μαύρου Χριστού' και 'η Γέννηση του Χριστού στην εποχή μας', κάνοντας διαπολιτισμικές αναφορές και αναγωγές στο παρελθόν και παρόν. Η μελέτη του χρώματος έγινε με όλων των ειδών τις μπογιές, με τέμπερα, με κηρομπογιές, με ακουαρέλλα. Διάφορες επιγραφές γράφτηκαν καλλιτεχνικά από 'μελλοντικούς γραφίστες' σε διάφορες γλώσσες και με πολλούς τρόπους.

Κατασκευές-χειροτεχνία :

Κατασκευάστηκε μακέτα του σπηλαιίου της Γέννησης με χαρτόνι και με έτοιμα κινητά στοιχεία (lego).

Μουσικό παιχνίδι:

Με αυτοσχέδια μουσικά όργανα διαφόρων λαών συνέθεσαν και παρουσίασαν ένα τραγούδι σε διαφορετικές γλώσσες : ‘Το μήνυμα της Γέννησης του Χριστού στους λαούς’.

Εικονογραφημένες ιστορίες:

Του τύπου Αστερίξ σχετικά με τη Γέννηση του Χριστού.

Κάρτες:

Ζωγράρισαν κάρτες με θέμα τη Γέννηση του Χριστού. Σκέφτηκαν να τις διαθέσουν τα Χριστούγεννα ή να στείλουν τις ευχές τους σε άλλα σχολεία. Οι κάρτες θα μπορούσαν να εκδοθούν και σαν ημερολόγιο.

Θεατρικό παιχνίδι:

Με τη δραματοποίηση της Γέννησης του Χριστού οι μαθητές κινητοποίησαν δυνάμεις κοινωνικές και πολιτιστικές. Είχαν τη δυνατότητα να προσεγγίσουν διαπολιτισμικά και με αμεσότητα την ιστορία και τις παραδόσεις των διαφόρων λαών σχετικά με τη Γέννηση του Χριστού.

Βιβλιογραφία

Άλκηστις (1996). Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι κι Αγγεία. 4η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ανδρούτσου, Α. (1996). Διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαιδευτική πρακτική. Σε: Α. Βαφέα (συντ.) Το πολύχρωμο σχολείο. Μια εμπειρία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη. Αθήνα: Σχεδία, 25-32.

Δαμανάκης, Μ.(1991). Θεωρητικό πλαίσιο παραγωγής του διδακτικού υλικού. Οδηγίες για το δάσκαλο. Ιωάννινα: Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Κανακίδου Ε. & Β. Παπαγιάννη (1998). Διαπολιτισμική Αγωγή. 3η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Νικολάου, Γ. (2001). Δραστηριότητες με διαπολιτισμικό προσανατολισμό. Σε: Οδηγός για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης. Βιβλίο για το δάσκαλο. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ & Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 83-93.

Παπαγιάννη, Β. (2001). Εκπαίδευση προσφύγων: Μια διαπολιτισμική πρόκληση. Σε: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, 44-46.

Πεδιαδιτάκη, Α. (2000). Εκπαιδευτικά προγράμματα με θέματα βυζαντινής αρχαιολογίας. Σε: Αγγ. Ζαφειράκου (επιμ.) Μουσεία και Σχολεία. Αθήνα: Τυπωθύτω, 69-83.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Η παράσταση της Γέννησης του Χριστού σε μια βυζαντινή εικόνα, σε ένα πίνακα θρησκευτικής ζωγραφικής και ένα εικονογραφημένο χειρόγραφο ισλαμικής τέχνης.

Η τέχνη καθρεφτίζει τον πολιτισμό που είναι γύρω της. Κι επειδή είναι δεμένη μ’ αυτούς που τη δημιουργούν, καθρεφτίζει και τη ζωή του λαού, την εποχή, το περιβάλλον, την ίδια την προσωπική ζωή του τεχνίτη. Κοντά στα άλλα, είναι κατά κάποιον τρόπο η ιστορία μιας χώρας κι ενός λαού.

Παρατήρησε προσεκτικά τις τρεις παραστάσεις της Γέννησης και δώσε προφορικά απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

- Σε ποια από τα τρία έργα παρεμβάλλονται στις απεικονίσεις και κοσμικά στοιχεία (πρόσωπα και πράγματα της καθημερινότητας) ;
- Σε ποια από τις τρεις παραστάσεις ο καλλιτέχνης θέλει να αποδώσει τη συναισθηματική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον πατέρα τη μητέρα και το παιδί ;
- Παρατήρησε στις τρεις παραστάσεις τα εικονιζόμενα πρόσωπα. Τι έχεις να πεις για την ενδυμασία τους ;
- Τη γέννηση του Χριστού τη γιορτάζουμε το χειμώνα. Ωστόσο ένας από τους τρεις καλλιτέχνες απεικονίζει τη Γέννηση σε άλλη εποχή. Μπορείς να εντοπίσεις αυτή την παράσταση και να σχολιάσεις το φαινόμενο ;
- Παρατήρησε τους αγγέλους στις τρεις παραστάσεις. Πού οφείλεται το ότι διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους στην εικονογραφική απόδοση ;
- Ποια από τις τρεις παραστάσεις σου αρέσει περισσότερο και γιατί ;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΜΑΔΑ Α΄

Οι άγγελοι απεικονίζονται τόσο διαφορετικοί στις τρεις παραστάσεις. Ποια όμως είναι η κοινή τους αποστολή και το έργο τους σε όλες τις θρησκείες ;

ΟΜΑΔΑ Β΄

Τι συναισθήματα δημιουργούνται στους ανθρώπους από τη γέννηση του Χριστού, όπως φαίνεται στις τρεις παραστάσεις ;

ΟΜΑΔΑ Γ΄

Ποιο μπορεί να είναι το μήνυμα της γέννησης του Χριστού σε όλες τις θρησκείες και τους ανθρώπους ;